

© Видавець Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, 31.10.2024

Це – препринт відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Автор підтверджує, що даний препринт відповідає всім вимогам Договору приєднання

https://arxiv.nas.gov.ua/public/accession_agreement.html

Упровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України: репозитарій академічної періодики

Гарагуля Сергій¹ [ORCID 0000-0002-5564-9494]

¹ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

garagulia@nbuv.gov.ua

Анотація. Проаналізовано стан впровадження одного з об'єктів інфраструктури відкритої науки – Репозитарію відкритих текстів НАН України. Узагальнено досвід функціонування бібліотечних систем наукової інформації в контексті формування дослідницької інфраструктури.

Ключові слова: академічна періодика, Бібліотечний портал НАН України, відкрита наука, дослідницька інфраструктура, інституційні репозитарії, наукові портфоліо.

1 Вступ

Однією з ключових складових концепції відкритої науки є наявність у вільному доступі публікацій, що сприяє циркуляції знань у фахових середовищах та оперативному інформуванню суспільства щодо наукових досліджень. Бібліотеки завдяки наявності в їхніх фондах широкого спектра політематичних і мультиформатних ресурсів, а також пошукового й аналітичного інструментарію для роботи з цими ресурсами відпочатку були активними учасниками впровадження принципів Відкритої науки в усьому світі.

Протягом 2023–2024 рр. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського виконувався Цільовий науково-технічний проєкт «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)». Відповідно до Положення про відкриту науку в НАН України, затвердженого розпорядженням Президії НАН України від 12.06.2024 № 350, на Бібліотеку було покладено реалізацію одного з сегментів інфраструктури відкритої науки НАН України – Репозитарію наукових текстів НАН України. Метою створення цього ресурсу була нагальна потреба в консолідації та уніфікації подання інформації щодо широкого спектру наукових публікацій, які є результатом наукової діяльності Національної академії наук України. Проєкт виконувався згідно з технічним завданням на 2023–2024 рр., що передбачало створення електронного архіву академічної періодики та його інтеграцію до централізованої інфраструктури відкритих публікацій.

Результатом виконання проєкту став розвинений функціонал цифрових сервісів сайту «Журнали установ НАН України» [<http://jnas.nbuv.gov.ua/>] у складі Репозитарію наукових

текстів НАН України і забезпечення високого рівня інтегрованості метаданих академічної періодики відповідно до технологічних та нормативно-правових вимог відкритої науки.

2 Пов'язані роботи

У вітчизняній науці питання відкритого доступу до наукових текстів, формування бібліотечних ресурсів на засадах відкритої науки, ролі бібліотек в інфраструктурі дослідницької інформації відображено в публікаціях бібліотекознавців Л. Дубровіної [1], К. Лобузінної [2, 3], С. Назаровця [4], Г. Шемаєвої [5], Т. Ярошенко [6] та ін. Лейтмотивом цих досліджень є обґрунтування нових компетенцій бібліотек на ринку знань: формування сервісів підтримки досліджень, розвитку цифрової грамотності, curaції дослідницьких даних тощо.

Протягом останнього часу в Україні за безпосередньої участі бібліотек було реалізовано кілька масштабних науково-інформаційних систем, що ґрунтуються на принципах відкритого доступу. Це Національний репозитарій академічних текстів [<https://nrat.ukrintei.ua/>], Відкритий український індекс цитувань [<https://ouci.dntb.gov.ua/>], портал «Наука України: доступ до знань» [http://irbis-nbuv.gov.ua/Sci_Lib_UA/] тощо. Важливим внеском у ресурсне забезпечення відкритої науки стали інституційні репозитарії НДІ та ЗВО, сайти фахових періодичних видань з повнотекстовими архівами статей.

3 Створення Репозитарію відкритих текстів НАН України в НБУВ

Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського вже понад 15 років підтримується найбільша повнотекстова база даних «Наукова періодика України», що станом на кінець 2024 року містить 1,44 млн статей з наукових фахових видань. З урахуванням ресурсного та технологічного потенціалу на Бібліотеку було покладено реалізацію одного з сегментів інфраструктури відкритої науки НАН України – Репозитарію наукових текстів НАН України, і зокрема, сегменту академічної періодики в його складі.

3.1 Правові засади функціонування Репозитарію

У 2024 році був створений проєкт Регламенту роботи Репозитарію наукових текстів НАН України, що визначає порядок роботи сайту «Журнали установ НАН України», процедуру його наповнення електронними копіями видань, їх зберігання, систематизації, обробки, надання інформації у відкритий доступ, взаємодії з надавачами ресурсів, інституційними учасниками та користувачами Репозитарію. Проєкт Регламенту доповнений інструкцією для роботи з сайтом журналів НАН України. Інструкція подає опис основних структурних блоків сайту, їх користувацькі інтерфейси та інформаційне наповнення.

3.2 Ресурсне наповнення Репозитарію

Станом на жовтень 2024 р. Репозитарій наукових текстів НАН України містить понад 169 тисяч повних текстів статей з 325 фахових видань, засновником або співзасновником яких є НАН України. До Репозитарію внесено 9796 випусків журналів із повним комплектом метаданих про видання та кожну окрему публікацію.

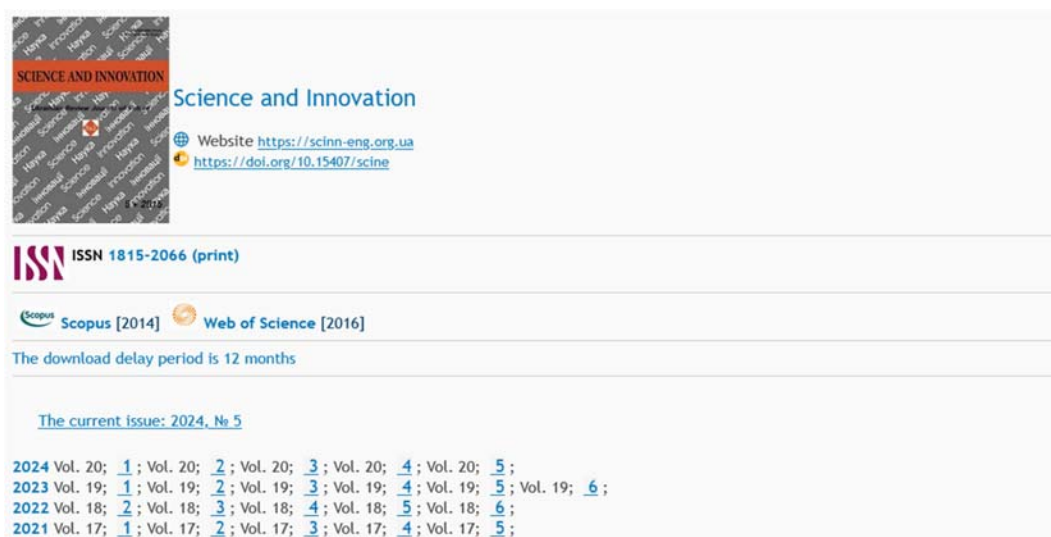

Рис. 1. Інтерфейс профілю журналу в Репозитарії наукових текстів НАН України

У процесі аналізу стану інтеграції академічних наукових журналів до цифрової наукової комунікації було встановлено таке: з 325 наукових видань НАН України 53 журнали включені до БД Scopus; 32 видання включені до БД Web of Science; 50 видань представлено в Index Copernicus; 52 видання представлено в DOAJ; 130 журналів працюють на видавничій платформі Open Journal Systems (OJS); 54 журнали належать до категорії «А»; 136 наукових видань належать до категорії «Б». Лише 26 академічних видань НАН України одночасно індексуються в Scopus та Web of Science.

Scopus	Web of Science	Scopus+WoS	Index Copernicus
53 (16%)	32 (10%)	26 (8%)	50 (15%)

Табл. 1. Індексвання видань НАН України провідними наукометричними БД

Закцентувати увагу варто й на інформаційних лакунах академічної періодики: із 325 наукових видань НАН України 20 журналів не мають ISSN; 131 видання не отримало унікальний код DOI; 36 журналів не мають свого вебсайту; 36 видань не надають переклад назви журналу англійською мовою (для таких журналів обов'язково зазначається транслітерована назва), в 44 наукових видань відсутня (або частково відсутня) інформація про журнал.

3.3 Функціонал Репозитарію та його інтегрованість до дослідницької інфраструктури

У Репозитарії наукових текстів НАН України реалізовано пошук журналів за алфавітом, ключовими словами, відділеннями, окремими установами НАНУ та тематикою (на основі спеціальностей ДАК України), забезпечено подання інформації про індексвання журналів НАН України системами наукової інформації Scopus, Web of Science, DOAJ, подано

інформацію про категорію журналів відповідно до Реєстру наукових фахових видань України (МОН України). Сайт забезпечено двомовним інтерфейсом (українським та англійським).

Важливо відзначити, що Репозитарій функціонує в розгалуженій системі дослідницької інформації, яка підтримується НБУВ. Які переваги це дає вченим та управлінцям науки? По-перше, наочність. Усі видання, статті та наукометричні профілі вчених мають унікальні ідентифікатори та взаємопов'язані засобами семантичного вебу в межах одного ресурсу – Бібліотечного порталу НАН України [<http://libnas.nbuv.gov.ua/>]. Профіль вченого на цьому ресурсі містить комплексне наукометричне портфоліо дослідника з доступом до всіх наявних на порталі публікацій його авторства та співавторства. В єдиному вікні доступу можна знайти весь спектр інформації, що була до того розпорошена по окремих ресурсах в Інтернеті. По-друге, уніфікація даних. У структурі НАН України діють близько 150 установ, кожна з яких створює та оприлюднює в Мережі науковий контент, часто керуючися при цьому власними політиками доступу та форматами даних. Принциповою позицією Бібліотечного порталу НАН України є впорядкування всієї дослідницької інформації за єдиним визначеним стандартом із застосуванням авторитетних файлів. Завдяки уніфікації форматів метаданих науковий доробок учених Академії коректно відображається в міжнародних системах наукової інформації, роблячи портал ефективним презентаційним інструментом здобутків установи.

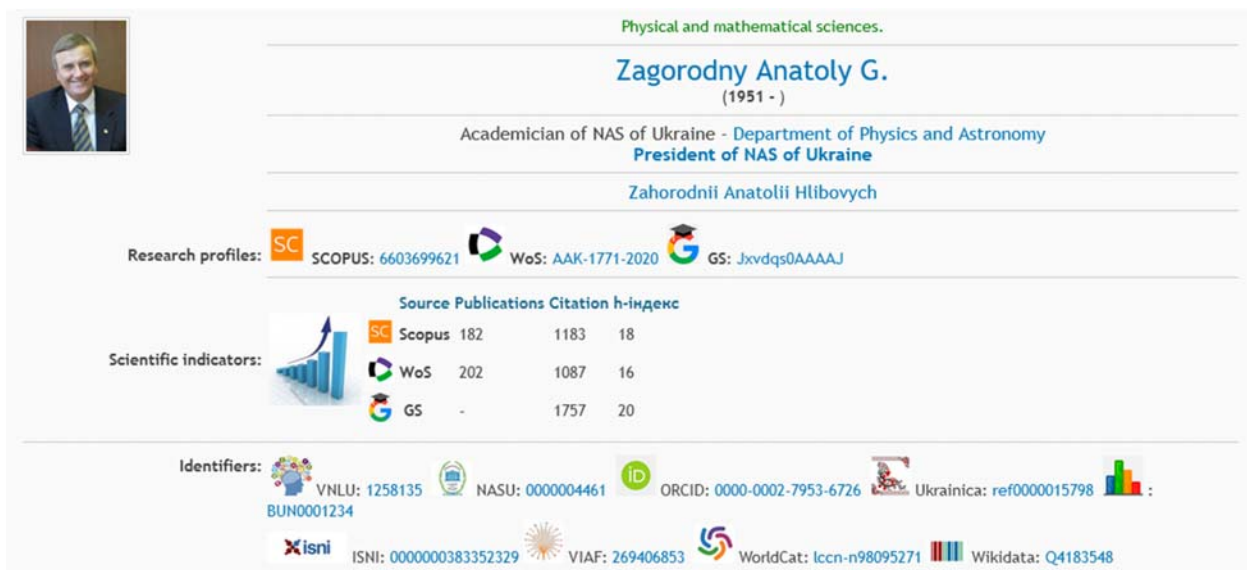

Рис. 2. Наукометричний профіль вченого на Бібліотечному порталі НАН України

Велику увагу було приділено інтегрованості метаданих Репозитарію до вітчизняних та міжнародних харвестерів даних й налагодженню інтероперабельності з іншими об'єктами інфраструктури відкритої науки в НАН України.

Станом на жовтень 2024 року налагоджено автоматичне імпортування даних з Репозитарію відкритих текстів НАН України пошуковими роботами Харвестера відкритих публікацій НАН України та Білефельдською академічною пошуковою системою (BASE). Обидва харвестери містять метадані 112006 публікацій з Репозитарію. Розбіжність в кількості між

загальним ресурсним наповненням Репозитарію та масивом імпортованих метаданих обумовлена тим, що значна частина (32%) публікацій академічних журналів не містять англійських метаданих і внаслідок цього не придатні до індексування міжнародними харвестерами.

Питання інтеграції метаданих Репозитарію до міжнародних харвестерів CORE та OpenAIRE вивчається фахівцями НБУВ. З огляду на постульовані зазначеними харвестерами вимоги членського внеску та надання повних текстів статей, а не тільки метаданих, на які поширюється ліцензія Creative Commons 0, співпраця з цими ресурсами виглядає сумнівною.

З Універсальною видавничою платформою журналів НАНУ узгоджено формат та протестовано імпорт метаданих з Open Journal Systems до Репозитарію, що забезпечує інтероперабельність цих об'єктів інфраструктури відкритої науки НАН України.

Висновки

Поточний стан реалізації проекту дозволяє говорити про досягнення майже цілковитого ресурсного охоплення журналів НАН України у межах Репозитарію та високий рівень інтегрованості академічної періодики України до міжнародних систем наукової інформації.

Найближчими перспективами розвитку Репозитарію відкритих текстів НАН України є, по-перше, трансфер даних на платформу Open Journal Systems, що відповідатиме сучасній технологічній моделі наукової періодики. По-друге, ресурсне наповнення Репозитарію покликано комплексно відображати публікаційну діяльність НАН України, а отже, ресурс найближчим часом буде доповнений такими видами публікацій як наукові видання (монографії, довідники, енциклопедії, збірники наукових праць, аналітичні доповіді тощо); збірники матеріалів конференцій; опубліковані рецензії; підручники, навчальні посібники та інші науково- та навчально-методичні праці тощо. Це дозволить відображати вичерпну картину дослідницької діяльності вчених НАН України, відстежувати актуальні тенденції розвитку науки та сприяти об'єктивній оцінці роботи Академії.

Наявність даних

Наведені в статті дані розміщено у вільному доступі в Репозитарії відкритих текстів НАН України на сторінці <http://jnas.nbu.gov.ua/uk/journals>. Джерелом даних є бази даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Реєстр наукових видань України [<https://nfv.ukrintei.ua/search>] та відомості, надані редакціями журналів НАН України.

Список посилань

1. Dubrovina L. A., Lobuzina K. V., Onyshchenko O. S., Boriak H. V. Digital humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine. *Manuscript and book heritage of Ukraine*. 2020. 25: 290–309. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>

[Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309]

2. Lobuzina K. V. Open access electronic scientific journal: semantic web-technology for libraries. *Library Herald*. 2015. 3: 18–23. URL: http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2015_3_5 (access date: 30.10.2024)

[Лобузін К. В. Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 3. С. 18–23]

3. Lobuzina K. V., Narahulia S. S., Konoval L. V., Lobuzin I. V. Digital society library in providing system support to science research. *Library science. Record Studies. Informology*. 2020. 4: 5–12. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2020.227040>

[Лобузін К. В., Гарагуля С. С., Коновал Л. В., Лобузін І. В. Бібліотека цифрового суспільства в забезпеченні системної підтримки наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 5–12]

4. Nazarovets S. Support of Open Access movement in Ukrainian library sciences. *Book Chamber Herald*. 2013. 2: 24–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2013_2_8 (access date: 30.10.2024)

[Назаровець С. Підтримка руху відкритого доступу в українському бібліотекознавстві. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 2. С. 24–27]

5. Shemaieva H., Prilutska A. New library roles in the system of scientific communications in the context of open science. *Academic Papers of The Vernadsky National Library of Ukraine*, 2023. 68: 301–315. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.68.301>

[Шемаєва Г., Прилуцька А. Нові бібліотечні ролі в системі наукових комунікацій у контексті відкритої науки. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 301–315]

6. Yaroshenko, T., Serbin, O., Yaroshenko, O. Open Science: the Role of Universities and Libraries in Modern Changes in Scientific Communication. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*. 2022. 5(2): 277–292. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132>

[Ярошенко Т. О., Сербін О. О., Ярошенко О. І. Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2022. Т. 5, № 2. С. 277–292].